
Բաբկեն Հարությունյան, Հայոց արևելից կողմերի և Աղվանքի պատմության ու պատմական աշխարհագրության հարցեր: Հոդվածների ժողովածու, կազմող՝ Ա. Ս. Եղիազարյան, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2016, 348 էջ

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, գիտության վաստակավոր գործիչ Բաբկեն Հարությունյանը (1941-2013) հայրենական պատմագիտական մտքի վերջին տասնամյակների ակադեմիկոս ներկայացուցիչներից է: Նրա աշխատությունները վերաբերում են գլխավորապես հին և միջին դարերի Հայաստանի քաղաքական պատմության ու պատմական աշխարհագրության հիմնահարցերին: Բ. Հարությունյանի հոդվածների մի զգալի մասը, ոչ պատահաբար, նվիրված է Հայոց արևելից կողմանց ու բուն Աղվանքի պատմության վերոհիշյալ հիմնահարցերին և դրանով իսկ աղբյուրների պատմահեղինակների՝ Հայաստանի ու Արևելյան Այսրկովկասի և ընդհանրապես տարածաշրջանի պատմության անօրինակ նենգափոխումների ու կեղծիքների փաստարկված բացահայտմանը:

Հայաստանի դեմ Աղբյուրների հայտարարած քարոզչական պատերազմով պայմանավորված՝ նշված հարցերին գիտական անդրադարձը հույժ հրատապ է: Այս ամենի հաշվառմամբ՝ գրախոսվող ժողովածուն մեծ կարևորություն ունի, քանզի դրանում ի մի են բերված Բ. Հարությունյանի՝ Հայոց արևելից կողմանց, բուն Աղվանքի և Արևելյան Այսրկովկասի պատմությանն ու պատմական աշխարհագրությանն առնչվող հոդվածները, որոնք հընթացս մերկացնում են աղբյուրների պատմաշինարարների՝ տասնամյակներ շարունակվող և աստիճանաբար ավելի անհեթեթ դարձող պնդումների սնանկությունը:

Ժողովածուն կազմվել է նախկինում հրատարակված նյութերի տեքստային ձևերի պահպանումով և էջակալումով, ինչը հետազոտողին հնարավորություն է ընձեռում դրանք հղել առանձնաբար (ըստ տարբեր հանդեսներում հրատարակված էջերի) կամ ըստ սույն ժողովածուի էջերի: Նախաբանում ժողովածուն կազմող, պատմական գիտությունների դոկտոր Արման Եղիազարյանը ներկայացրել է Բ. Հարությունյանի գիտական կենսագրությունը, ինչպես նաև նրա գործունեության հիմնական ուղղությունները (գիտակրթական, հասարակական և այլն): Այն հույժ արժեքավոր է նաև մատենագիտական առումով, քանզի այդտեղ համակարգված ներկայացված են հեղինակի հետազոտություններն ըստ բնագավառների:

«Հայոց արևելից կողմերի պատմության և պատմական աշխարհագրու-

թյան հարցեր» խորագիրը կրող առաջին բաժնում գետեղված են Բ. Հարությունյանի՝ հայերենով և ռուսերենով այն ուսումնասիրությունները, որոնք նվիրված են Արցախի, Ուտիքի և Փայտակարանի պատմությանն ու պատմական աշխարհագրությանը, ինչպես նաև Մեծ Հայքի թագավորության հյուսիսարևելյան նահանգների վարչաքաղաքական կացությանը 387-451 թթ. ու Մասանյան Իրանի այսրկովկասյան տիրույթների վարչական բաժանմանը: Այստեղ ընդգրկված հինգ հոդվածներից յուրաքանչյուրը, գիտական արժեքից բացի, օժտված է նաև քաղաքական նշանակությամբ, քանզի Հայաստանի արևելյան հատվածի պատմության միջնադարյան շրջափուլը ներկայումս աղբրեջանական պատմագիտության կեղծարարության թիրախներից է:

Երկրորդ՝ «Աղվանքի պատմության և պատմական աշխարհագրության հարցեր» բաժնում համաբերված են Բ. Հարությունյանի՝ Կուր գետից մինչև Կովկասյան մեծ լեռնաշղթա տարածվող բուն Աղվանքի պատմությանն ու պատմական աշխարհագրությանը նվիրված հոդվածները: Հեղինակը դրանցում անդրադարձել է բուն Աղվանքի էթնիկ ու քաղաքական պատմության հիմնահարցերին, սահմաններին, տարածքին ու գավառաբաժանմանը, ինչպես նաև ներկայացրել սկզբնաղբյուրներում հիշատակվող Լփինք երկրամասի տեղադրությունը: Այս բաժնի կարևորությունն այն է, որ աղբրեջանական պատմահետազոտության ծավալուն կեղծիքի պայմաններում դրանց պարունակած գիտական նյութը, ինչպես նաև հեղինակի փաստարկված դիտարկումները պատմական իրողությունների բացահայտման ու ներկայացման կարևոր հենք են:

Երրորդ բաժնում, որը նվիրված է հայոց պատմության նենգափոխմանը, ներկայացված են աղբրեջանցի որոշ հեղինակների աշխատություններին նվիրված Բ. Հարությունյանի գրախոսությունները, ինչպես նաև երկլեզվյան (հայերեն ու ռուսերեն) ընդարձակ մի գրախոսություն, որը, փաստորեն, պատասխան է ոչ թե մեկ աղբրեջանցի հեղինակի՝ Ռաուֆ Մեհթիևի, այլ գործնականում հայոց պատմությունը յուրովի «հետազոտող» աղբրեջանական ամբողջ «գիտական» շրջանակի կեղծարարություններին: Այն սկզբում գրվել ու հրատարակվել է հայերեն, սակայն ելնելով դրա նաև հույժ քաղաքական կարևորությունից՝ թարգմանաբար հրատարակվել է նաև ռուսերենով:

Մեր իրականության մեջ նման ժողովածուի հրատարակությունը խիստ շահեկան է, քանի որ մի կողմից մեկ հատորում ամբողջացվել են վաստակաշատ պատմաբանի՝ Հայաստանի արևելյան աշխարհներին և բուն Աղվանքին նվիրված հետազոտությունները, իսկ մյուս կողմից այն հայագետների նոր սերնդի ներկայացուցիչների ուշադրությունը կրկին բևեռում է պատմական ու քաղաքական առումներով անչափ հետաքրքրական և կարևոր հիմնահարցերի վրա:

Բ. Հարությունյանի հոդվածների ժողովածուի լույսընծայման կապակցությամբ հարկ է երախտիքի խոսք ուղղել ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից

անդամ Արամ Միմոնյանին և ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի գիտական ու հրատարակչական խորհուրդներին՝ դրանում ընդգրկված նյութն արժևորելու և հրատարակությունը կազմակերպելու համար: Դա փաստում է մեր մայր բուհի նպատակամղվածությունը՝ Մեծ Հայքի արևելյան աշխարհների և բուն Աղվանքի պատմության ուսումնասիրությունն ամուր հենքի վրա խորացնելու ուղղությամբ: Ինչ խոսք, սույն ժողովածուի հրատարակման գործում Բ. Հարությունյանի երախտապարտ աջակերտ և գործը շարունակող Ա. Եղիազարյանի վաստակն անուրանալի է:

ԱՐՏԱՇԵՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ